

приобрела централизованный характер. Составители словарей, стремясь представить украинские соответствия для заимствованных терминов, использовали общеизвестные слова, применяя их в профессиональном смысле, а также новообразования, построенные по законам украинского языка. К интернациональным терминам приводились украинские аналоги.

Ключевые слова: украинская лексикография 20-х гг. XX в., украинская терминология, украинский научный язык, терминологические словари, общие переводные словари.

Zubchenko V. About the Attempts "to codify" the Ukrainian Scientific Language.

There has been ascertained the peculiarities of establishing and further development of Ukrainian lexicography in the 20s of the XXth century in the article. Urgent need for the national scientific language creation has appeared at the period of Ukrainian language becoming state. The main task of scientists involved standardizing of unique terminology, needed for school usage, state governing and mass media. And lexicography has become prominent. Lexicographers, trying to give Ukrainian equivalents for borrowed terms, used common words, using them professionally and newly made words, formed according the rules of the Ukrainian language. There has been given Ukrainian equivalents for international terms.

Key words: Ukrainian lexicography of the 20s XX century, Ukrainian terminology, the Ukrainian scientific language, term dictionaries, common translation dictionaries.

Ольга Ільчук
(Київ)

УДК 811.112.2

**СЛОВОТВІРНА МЕТОНІМІЯ ПОХІДНИХ
СУФІКСАЛЬНИХ ІМЕННИКІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ**

Статтю присвячено дослідженню словотвірної метонімії похідних іменників німецької мови. Розглянуто принципи семантичної класифікації словотвірних метонімів у сучасній лінгвістиці. Встановлено, що метонімічне значення на словотвірному рівні утворюється внаслідок взаємодії лексичної та словотвірної семантики твірного та похідного слова. Запропоновано семантичну класифікацію типів словотвірної метонімії похідних суфіксальних іменників німецької мови за типами перенесення значення. Представлено семантичні схеми метонімії, властиві відіменниковим та відприкметниковим іменникам, а також віддієслівним іменникам німецької мови. Серед типів метонімічних перенесень, властивих похідним суфіксальним іменникам німецької мови, виокремлено каузальні, локальні, атрибутивні, синекдохічні та комбіновані типи метонімічних відношень. Кожен тип метонімічних відношень представлений у вигляді окремих метонімічних схем на рівні дії, суб'єкта, об'єкта, характеристики об'єкта та суб'єкта, місця тощо, які конкретизовані у метонімічних типах. Зазначено, що метонімічні переноси мають місце у семантичній структурі афікса між його лексико-категоріальними значеннями.

Ключові слова: словотвірна метонімія, словотвірний метонім, метонімічна схема, похідні іменники, каузальні, атрибутивні, локальні, синекдохічні типи метонімії, німецька мова.

Постановка наукової проблеми. Традиційно метонімія розглядається як лексичне явище, як спосіб формування нових значень, механізм розвитку вторинних значень, стилістичний засіб. Питання про багатозначність та переносне значення слів вивчалось різними авторами (Ю.Д. Апресян, Н.Д. Арутюнова, В.Г. Гак, О.В. Падучева, О.О. Тараненко, В.М. Телія, Д.М. Шмельов, та ін.). Лексична метонімія була предметом дослідження зокрема Н.Д. Арутюнової, М.В. Бондаренко, Р.С. Гінзбург, Н.Т. Шиппан тощо, сьогодні широко досліджується когнітивна метонімія, функціонування метонімії у тексті і т.д. Проте метонімія виражається словотвірними структурами, семантика яких визначається взаємодією лексичного і словотвірного рівнів системи мови. Значення суфіксальних метонімів залежить від метонімічних лексико-категоріальних значень суфіксальних формантів і від метонімічного значення твірної основи або від одного із словотвірних конститuentів похідного слова. З'ясування шляхів отримання похідними метонімічних властивостей визначає **актуальність** даної розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Метонімія базується на заміні основного поняття іншим на основі логічних відношень: просторових, часових, речовинних, символічних, кількісних та інших. Такі відношення суміжності між предметами, ознаками, діями, станами, відношеннями різних типів (кількості, приналежності, часовими, просторовими тощо) типово відображають дійсність у її взаємозв'язках та взаємовідношеннях.

За семантичним типом відношень, які лежать в основі метонімії, можна виокремити такі типи метонімії, як предметну, атрибутивну, дієслівну, фразеологічну, словотвірну та логічну метонімію.

До поширених у мові метонімічних моделей належать такі:

- причина замість наслідку або навпаки: *Viel Lärm um nichts (Streit)*;
- виробник замість виробу (зокрема ім'я людини на відкритий ним предмет або твір замість його автору): *Goethe lesen (seine Bücher)*;
- власник замість власності: *der Nachbar ist angebrannt (sein Haus)*;
- колективне абстрактне ім'я замість конкретного у множині: *Jugend (junge Leute)*;
- матеріал замість виробу з нього: *Silber verdienen (Silbermedaille)*;
- посудина, місце, країна, час замість їх вмісту, а саме:
  - країна замість жителів або правителів: *Berlin entscheidet (die Regierung)*;
  - приміщення замість людей, які в ньому знаходяться: *das Theater applaudierte (die Zuschauer)*;
  - епоха замість людей, якій в ній жили: *das Mittelalter glaubte (die Leute)*;
- з матеріалу на результат дії, здійсненої з його застосуванням: *Papier als "Material" und "Schriftstück", "Ausweis, Personaldokument"*;
- з місця, населеного пункту на його населення або подію, що там сталася;
- з організації, установи на його колектив і займане ним приміщення: *Die Firma arbeitet viel. In der Firma ist die Renovierung*;
- з події, заходу на його учасників: *Die Konferenz findet diesen Herbst statt. Die Konferenz traf eine Entscheidung*;
- з місця на ту дію, для якої воно призначено, або на час дії: *Weg als "Streifen" und "Gang, Fahrt"*;
- з дії на її результат, місце, час або залучений в дію предмет (суб'єкт, об'єкт, знаряддя): *Bewachung als Handlung und als Person*;
- із матеріальної форми на зміст: *dickes Buch (über den Gegenstand) und interessantes Buch (über den Inhalt)*;
- з предмета науки на галузь знання: *Grammatik als wissenschaftliche Darstellung und als Teil der Sprachwissenschaft*;
- з місця походження на те, що там з'явилося;
- з явища, ознаки, якості на їх володаря тощо.

Синекдоха як вид метонімії заснована на кількісних відношеннях, а саме: вживання однини замість множини: *Der Deutsche isst gern Würstchen (alle oder die meisten Deutschen)*; власного імені замість загального; частини замість цілого або навпаки: *aus 10 Köpfen bestehen (aus 10 Personen)*.

На основі типу предикативного зв'язку у семантичній структурі слова між висхідним і метонімічним значенням виділяють певні типи метонімічних конструкцій (Є.Л. Гінзбург). Зокрема для іменників властиві наступні метонімічні конструкції: результативна, причинна, інструментальна, об'єктна, місцева та посесивна. Предикатами результативної метонімічної конструкції є: «це результат», «це наслідок», «походити від», «бути з»; предикатами причинної конструкції, яка протиставляється результативній, є: «це джерело», «це причина», «це мотив» і т.д. Предикати інструментальної конструкції - «служити», «це інструмент», «це спосіб», «це засіб», «бути для»; предикати її опозиційної пари, направляючої (об'єктної) конструкції - «вимагає», «передбачає», «це мета», «це об'єкт». Предикати місцевої конструкції - «бути в», «перебувати в», «відбуватися під час», «брати участь в»; предикати її опозиційної пари, посесивної конструкції - «це місце», «мати» [4].

Інша класифікація метонімів пов'язана з виявленням логічно-семантичних зв'язків між суміжними поняттями, згідно з якою метоніми поділяються на такі, що базуються на локальних (просторових), темпоральних, атрибутивних, каузальних (причиново-наслідкових) семантичних відношеннях [1, с. 8].

Подібна класифікація типів метонімії базується на аналізі сем, які входять до семантичної структури метоніма, на логічних зв'язках, згідно з якими виділяють такі види метонімії: каузальну (або причинно-наслідкову, семи “дія”, “стан”, “процес”, “подія”, “об'єкт дії” та “інструмент для дії”), атрибутивну (семи “якість”, “властивість”, “ознака”), локальну (семи “територія”, “місце”, “приміщення”), темпоральну (семи “час”, “період”), синекдоху (або кількісну метонімію) та комбіновану (поєднує різні типи метонімії) [3, с. 5-6].

Мета статті – здійснити семантичну класифікацію типів словотвірної метонімії похідних суфіксальних іменників німецької мови за типами перенесення значення.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Метонімія може бути реалізована на словотвірному рівні як один зі способів семантичного словотворення. З одного боку, метонімічні переноси на словотвірному рівні відбуваються між категоріальними значеннями слів, такими як, наприклад, дія - предмет (об'єкт, результат), предмет - його якість тощо, з іншого боку, для словотвірної метонімії властиві ті ж види метонімічних переносів, що й для лексичної метонімії, оскільки похідне слово є лексичною одиницею.

Типи метонімічних відношень, властиві для словотвірної метонімії, визначаються взаємодією категоріальної семантики висхідного та похідного слів. Словотвірна метонімія може утворюватися у структурі похідного слова внаслідок переходу похідної основи в інший категоріальний клас порівняно з твірною основою (напр., *abstrakt* “абстрактний” - *Abstraktum* “абстракція”) та при збереженні категоріальної належності твірної основи у структурі похідного слова внаслідок додавання афікса, який містить у своїй структурі метонімічний компонент: напр., похідне слово *Belletristik*, як і мотивуюче слово *Belletrist*, належить до класу іменників, проте внаслідок додавання афікса мотивоване слово переходить з класу осіб до класу предметів, тобто має місце словотвірна метонімія за типом “особа – предмет”.

Нами проаналізовано 650 суфіксальних похідних іменників німецької мови, відібраних шляхом суцільної вибірки зі словника, серед яких переважають віддієслівні іменники (450). На основі аналізу встановлено, що для суфіксальних похідних іменників німецької мови властиві каузальні, локальні, атрибутивні, синекдохічні та комбіновані типи метонімії. До групи метонімів на основі атрибутивних та синекдохічних відношень можна віднести лише відіменникові та відприкметникові іменники, тоді як інші групи притаманні як іменникам, утвореним від іменних частин мови, так і віддієслівним іменникам.

Спочатку представимо групи та типи метонімічних відношень, властиві для відіменникових та відприкметникових іменників. У межах групи каузальних відношень можливі зокрема такі метонімічні схеми: суб'єкт → об'єкт, об'єкт → суб'єкт, дія → суб'єкт, суб'єкт → дія. Метонімічна схема “суб'єкт → об'єкт” реалізується у вигляді таких типів:

- людина, що займається певною діяльністю → об'єкт/результат діяльності людини: *Bibliograph* “бібліограф” → *Bibliographie* “бібліографія”;
- людина, що займається певною діяльністю → сфера (професійної) діяльності людини: *Diagnost* “діагност” → *Diagnostik* “діагностика”.

Метонімічна схема об'єкт → суб'єкт реалізуються у вигляді таких типів:

- об'єкт діяльності → людина, що займається цією діяльністю: *Diät* “дієта” → *Diätetik* “дієтетика (наука про харчування)”;
- інструмент дії → суб'єкт дії: *Bratsche* “альт (музичний інструмент)” → *Bratscher* “альтист”;
- сфера діяльності → людина, що займається цією діяльністю: *Botanik* “ботаніка” → *Botaniker* “ботанік”.

Прикладом схеми “дія → суб'єкт” є: *Abenteuer* “пригоди” → *Abenteurer* “авантюрист; шукач пригод”; прикладом схеми “суб'єкт дії → дія (подія, вчинок)”: *Dieb* “крадій” або *dieben* “красти” → *Dieberei* “крадіжка, розкрадання”.

У межах групи метонімів з атрибутивними відношеннями можливі такі типи метонімічних переносів:

- властивість, стан → людина/ люди, наділена/наділені цією властивістю/цим станом: *autoritär* “авторитетний” → *Autorität* “авторитет, корифей (у якійсь науці)”;
- людина → властивість людини: *Barbar* 1) “варвар, дикар”; 2) “повний невіглас” → *Barbarei* 1) “варварство, дикість, жорстокість”; 2) “невігластво, безкультур'я”;
- предмет → людина, яка володіє цим предметом (відношення приналежності): *Aktion* “акція” → *Aktionär* “акціонер”;
- ознака предмета → предмет, який має цю ознаку: *baulich* “будівельний” → *Baulichkeit* “споруда”;
- властивість абстрактного предмета → абстрактний предмет, який має цю властивість: *abstrakt* “абстрактний” → *Abstraktum* “абстракція”;
- ознака явища → явище, якому притаманна ця ознака: *dispers* “дисперсний” → *Dispersion* “дисперсія (фізичне явище)”;

Локальні відношення представлені метонімічними схемами місце → суб'єкт дії, суб'єкт → місце дії, об'єкт → місце зберігання об'єкта.

Схема “місце → суб'єкт дії” реалізується через метонімічний тип “місце діяльності/проживання людини → людина, що займається певною діяльністю/проживає у певній місцевості”: *Bibliothek* “бібліотека” → *Bibliothekar* “бібліотекар” або *Ausland* “закордон” → *Ausländer* “іноземець”.

Схема “суб'єкт → місце дії” представлена метонімічним типом “людина, що займається певною діяльністю → місце діяльності людини”: *Abt* “абат” → *Abtei* “абатство”.

Приклади метонімічної схеми “об'єкт → місце зберігання об'єкта”: *Delphin* “дельфін” → *Delphinarium* “дельфінарій” або *Depositen* (Pl) “депозити” → *Depositär* (*Depositär*) “депозитарій (спеціалізований заклад для зберігання цінних паперів)”.

До групи метонімів з синекдохічними відношеннями належить метонімічна схема “однина → множина (група людей)”: *Diplomat* “дипломат” → *Diplomatie* “дипломати, дипломатичний корпус”. Одиначним випадком представлена схема “множина (група людей) → однина”: *Artillerie* “артилерія, артилерійські війська” → *Artillerist* “артилерист”.

До групи з комбінованими відношеннями слід віднести метоніми на основі метонімічного переносу “властивість → поведінка людини”: *böse* “злий, сердитий” → *Bosheit* “злий вчинок” або *aufmerksam* “уважний, люб'язний” → *Aufmerksamkeit* “знак уваги, послуга”.

Для віддієслівних іменників властиві групи метонімів з каузальними та локальними відношеннями, причому каузальні метонімічні схеми чисельно значно переважають локальні метонімічні схеми.

Каузальні відношення представлені наступними схемами: дія → об'єкт, дія → суб'єкт, дія → характеристика людини/предмета. Метонімічна схема “дія → об'єкт” включає такі метонімічні типи:

- дія → конкретний предмет: *bescheinigen* “посвідчувати, підтверджувати, свідчити (письмово)” → *Bescheinigung* “посвідчення, свідоцтво, розписка, квитанція” або *anweisen* переводити, перераховувати, зокрема → *Anweisung* “(грошовий) переказ, чек, ордер”;
- дія → назва транспортного засобу: *aufliegen* мор. “стояти на приколі (про судно)” → *Auflieger* мор. “судно, що стоїть на приколі”;
- дія → назва тварин: *angeln* “діставати, виловлювати, вивуджувати (що-небудь)” → *Angler* “морський чорт (риба)”;
- дія → абстрактний предмет: *bedingen* “обумовлювати, спричиняти” → *Bedingung* “умова, передумова”;
- дія → засіб, інструмент дії. Метонімічний перенос “дія → інструмент дії” реалізований у вигляді трьох моделей:
- дія → технічні пристрої, що використовуються у промисловості та сільському господарстві: *auslesen* “відбирати, вибирати; розбирати, сортувати; перебирати (картоплю, фрукти тощо)” → *Ausleser* с.-г. “трієр, зерносортувальна машина”;
- дія → технічні пристрої, що використовуються в суспільному житті: *beschildern* “обладнати дорожніми знаками” → *Beschilderung* “дорожні знаки, покажчики”;

- дія → пристрої для повсякденного життя, для домашнього господарства: *bürsten* “чистити щіткою, пригладжувати щіткою” → *Bürste* “щітка; йоржик (для миття посуду)”; або *anspitzen* “точити (олівець)” → *Anspritze* “точилка (для олівців)”.

Метонімічна схема “дія → суб’єкт” включає метонімічні типи, які по-різному характеризують діяча:

- дія → діяч за професійною діяльністю: *dichten* “складати, творити, писати (вірші)” → *Dichter* “поет, письменник”;

- дія → діяч за оказіональною дією: *begleiten* “проводжати; супроводжувати” → *Begleiter* “супровідник, провідник, супутник”;

- дія → діяч за соціально (морально) неприйнятною дією: *dicktun (sich dicktun)* розм. “хвалитися, зазнаватися, чванитися” → *Dicktuer* розм. “хвалько, зазнайка”;

- дія → діяч за його моральними переконаннями: *beschirmen* “захищати, оберігати, охороняти, прикривати” → *Beschirmer* “покровитель, захисник”;

- дія → діяч за його майновим та суспільним становищем: *anliegen* “прилягати, межувати” → *Anlieger* “власник прилеглої [сусідньої] ділянки, сусід”.

Метонімічна схема “дія → характеристика людини та предмета” представлена такими типами:

- дія → властивість, характерна риса людини: *bummeln* розм. 1) “(бездіяльно) фланірувати, гуляти, хитатися”; 2) “бути недбалим [ледачим]”; 3) “повільно працювати, копатися”; → *Bummelei* розм. 1) “повільність, копання”; 2) “недбальство, халатність, лінощі”.

- дія → стан людини, який виник внаслідок дії: *abhärten* загартовувати (когось, організм) та (sich) загартовуватися (фізично) → *Abhärtung* загартованість, гарт;

- дія → властивість, ознака предмета: *abplatten* “робити плоским, сплющувати, розрівнювати” та (sich) *abplatten* “робитися плоским, сплющуватися” → *Abplattung* “сплющеність”.

Метонімічна схема “дія → процес”: *durchforschen* “досліджувати (все до кінця)” → *Durchforschung* “дослідження, розслідування”. У межах локальної метонімічної схеми “дія → місце дії” можна виокремити метонімічні переноси, які конкретизують місце дії:

- дія → приміщення: *Buch* “книга” → *Bücherei* “бібліотека, книгосховище”;

- дія → територія, відкритий простір: *ansiedeln* “селити, поселяти” → *Ansiedelung* “поселення, селище”.

Подвійна похідність деяких іменників обумовлює метонімічний перенос у двох можливих напрямках, напр., “дія – сфера діяльності” або “людина – сфера діяльності” для слова *Bäckerei*, мотивованого субстантивною основою *Bäcker* або дієслівною основою *back+en*, тому лексико-семантичний варіант “ремесло пекаря” є мотивований значенням “пекар” та/або значенням “пекти, випікати”.

Нерідко декілька лексико-семантичних варіантів похідного слова утворені внаслідок метонімічних переносів: напр., похідний іменник *Aufnahme* має два значення, утворених шляхом метонімічної транспозиції: значення “запис (на плівку), знімок” згідно з метонімічним типом “дія → предмет (об’єкт) як результат дії”, утворене від дієслова *aufnehmen* у значенні “знімати, фотографувати; записувати (на плівку)” та значення “приймальня, приймальне відділення”, згідно з метонімічним типом “дія → місце дії” утворене від дієслова *aufnehmen* у значенні “приймати”.

Метонімічний перенос може мати місце у семантичній структурі афікса між його лексико-категоріальними значеннями. Напр., у семантичній структурі суфікса *-keit* наявні три значення, а саме: 1. значення якостей, властивостей, ознак живих і неживих предметів; 2. значення збірності (у відношенні осіб), рідко значення особи; 3. значення зазвичай негативних дій людини, а також збірності; ці значення на загальнокатегоріальному рівні перебувають у метонімічних відношеннях “якість, властивість, ознака → особа зі значенням збірності → дія”. У семантичній структурі суфікса *-nis* наявні два значення, а саме: 1. значення дії або результату дії; 2. значення стану і явища, для яких можливою метонімічною схемою є “дія → стан, явище”.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Якщо лексична метонімія виражається засобами лексичної системи, то словотвірна метонімія твориться засобами словотвірної системи у результаті семантико-словотвірних процесів, зокрема структурно-семантичної взаємодії мотивуючої та формантної структур похідного слова. Подальшого вивчення потребує питання про участь твірного слова та суфікса в утворенні

метонімічного значення похідного, а саме дослідження семантичних ознак похідних іменників, які перенесені до його семантико-словотвірної структури від твірного слова та від суфікса.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зайцева В. В. Метонімія як спосіб вторинної номінації у мові друкованих засобів інформації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01. «Українська мова» / Зайцева Вікторія В'ячеславівна. – Дніпропетровськ, 2009. – 22 с.
2. Словарь словообразовательных элементов немецкого языка // [под ред. Марии Дмитриевны Степановой]. – 2-е изд. – М. : Русский язык, 2000. — 536 с.
3. Удинська А. Г. Метонімічні переноси каузального типу на позначення людини в англійській та українській мовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.17. «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Удинська Алла Геннадіївна. – Донецьк, 2007. – 19 с.
4. Шелестюк Е.В. Метонимия как способ семантической деривации (о типах метонимических конструкций в семантической структуре английских существительных) // Актуальные проблемы языкознания и методики обучения иностранным языкам. – Челябинск : Изд-во ЧГПУ, 2002.- С.38-40.
5. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache / Thea Schippan. - 2. unveränd. Aufl. - Tübingen : Niemeyer, 2002.
6. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / Wolfgang Fleischer; Irmhild Barz. Unter Mitarb. von Marianne Schröder. - 3., unveränd. Aufl. - Tübingen: Niemeyer, 2007.
7. Das Wörterbuch Duden online. – [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.duden.de/woerterbuch>

Ильчук О. А. Словообразовательная метонимия производных суффиксальных существительных немецкого языка

Статья посвящена исследованию словообразовательной метонимии производных существительных немецкого языка. Рассмотрены принципы семантической классификации словообразовательных метонимов в современной лингвистике. Установлено, что метонимическое значение на словообразовательном уровне образуется в результате взаимодействия лексической и словообразовательной семантики исходного и производного слова. Предложена семантическая классификация типов словообразовательной метонимии производных суффиксальных существительных немецкого языка по типам переноса значения. Представлены семантические схемы метонимии, присущие отыменным и отадективным существительным, а также отглагольным существительным немецкого языка. Среди типов метонимических переносов, присущих производным суффиксальным существительным немецкого языка, выделены каузальные, локальные, атрибутивные, синекдохичные и комбинированные типы метонимических отношений. Каждый тип метонимических отношений представлен в виде отдельных метонимических схем на уровне действия, субъекта, объекта, характеристики объекта и субъекта, места и т.д., которые конкретизированы в метонимических типах. Отмечено, что метонимические переносы имеют место в семантической структуре аффикса между его лексико-категориальными значениями.

Ключевые слова: словообразовательная метонимия, словообразовательный метоним, метонимическая схема, производные существительные, каузальные, атрибутивные, локальные, синекдохичные типы метонимии, немецкий язык.

Ilchuk O. A. Derivational Metonymy of Derivative Suffixed Nouns of German.

The article studies the derivational metonymy of derivative nouns in German. It is considered the principles of semantic classification of derivational metonyms in modern linguistics. It is found out that metonymic meaning of derivational level is formed by the interaction of lexical and word-building semantics of derivative base and derived words. A semantic classification of types of derivational metonymy of derivative suffix nouns in German by type of transfer meaning. It is presented semantic schema of metonymy inherent to denominal and deadjectival nouns and to verbal nouns in German. Among the types of metonymic transfers inherent to derivative suffix nouns in German, are determined causal, local, attribute, synekdochic and combined types of metonymic relations. Each type of metonymic relations is represented as separate metonymic schemes at the level of action, subject, object, object and subject characteristics, locations, etc., which are specified in metonymic types. Indicated that metonymic transfers take place in the semantic structure of affixes between the lexical-categorical meanings.

Key words: derivational metonymy, derivational metonym, metonymic scheme, derived nouns, causal, attribute, local, synekdochich types of metonymy, German.

Ольга Клименко
(Запоріжжя)

УДК 811.111–26'373.43

ОКАЗІОНАЛІЗМИ В АНГЛІЙСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ

З'ясовано особливості використання okazіональних слів у сучасній англійській художній літературі. Встановлено, що лінгвістичний статус okazіональних одиниць визначається їх мовленнєвою природою, виникнення та функціонування okazіоналізмів зумовлено комунікативними потребами – номінативними та прагматичними, при домінуванні останніх. Okazіональні слова, в яких найбільш повно відображається креативний потенціал автора художнього твору, проаналізовано в структурному та функціональному аспектах, виявлені основні функції okazіоналізмів, створених в результаті індивідуально-авторської словотворчості на базі іншомовних слів, визначено їх роль в структурі та концептуальній системі літературного твору: в художньому мовленні okazіональні слова виступають засобом реалізації цільової настанови автора, спрямованої на здійснення впливу на читача, є засобом вираження художньо-естетичного задуму автора.

Ключові слова: okazіоналізм, авторське новоутворення, художнє мовлення, комунікативні потреби, номінативна та прагматична функції, структура, система, словотворчість, естетичний задум.

Постановка наукової проблеми. Okazіональні одиниці посідають особливе місце в художньому мовленні серед багатства мовних засобів емоційно-експресивного вираження та емоційного впливу. Хоча в лінгвістичній літературі існують розбіжності у визначенні поняття okazіоналізму, більшість авторів, що займаються цим питанням [1–6], виділяють наступні риси, характерні для мовленнєвих авторських новоутворень: належність до мовлення; нерегулярність вживання та функціональна одноразовість; утворюваність; ненормативність та позасистемність; індивідуальна авторська належність; контекстуальна залежність; новизна та незвичність незалежно від часу створення; словотворча похідність; номінативна факультативність; прагматична маркованість та значний прагматичний потенціал. Дослідники відзначають «інгерентний характер» okazіональної експресивності [3, с. 101]: okazіональні одиниці є експресивними за природою, в силу особливостей будови, міра експресивності неоднакова: чим менше порушень нормативності (формального чи семантичного плану), тим менш okazіональним (та експресивним) є слово.

Ефект новизни та удавана «неправильність» в художньому мовленні мають характер запланованості та є комунікативно і естетично значущими. Це зумовлює інтерпретативність абсолютної більшості okazіональних утворень в контексті художнього твору. **Метою** даної статті є визначення особливостей функціонування англійських okazіональних авторських утворень в художньому тексті, їх формально-змістової структури та комунікативно-функціональних характеристик. **Об'єктом** дослідження виступають okazіональні одиниці англійської мови як результат авторської словотворчості та ключовий елемент при створенні стилістичних та естетичних характеристик художнього твору. **Предметом** є структурні та функціональні характеристики авторських okazіоналізмів в романі Е. Берджесса «*The Clockwork Orange*».

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Okazіональні лексичні одиниці в англійському романі Е. Берджесса були створені на базі іншомовної лексики. Лексичні одиниці російського походження, асимільовані за законами англійської мови, використані автором okazіонально, створюють своєрідну систему спілкування британських підлітків. Створена Е.Берджессом мова, отримала в романі назву «надсат» (*nadsat*) –модифіковане закінчення російських числівників від «одинадцяти» до «дев'ятнадцяти». Така назва пояснюється тим, що носіями «надсата» в романі є підлітки (*nadtsatyje*) – «тінейджери» («*teenagers*») — буквально «надцятилітні»; або скорочено — «тіни» («*teens*»). О.В. Ребрій називає такі створені авторами художніх творів штучні мови «квазімовами», а окремі елементи таких мовних систем – «квазілексемами» [5, с. 536]. Сама назва мови підлітків «надсат», також вигадана самим Е. Берджессом. Використання автором вигаданої мови мало не тільки естетичну, але й прагматичну мету. Автору необхідно було, щоб мова його героїв була